

تاریخ مصور جراحی بهمان

اثر: پروفیسور ایراروتکو

مترجم: دکتر مصطفی جابر انصاری

با همکاری دکتر جمشید بھلکہ

نشر افکار

سرشناسه : روتکووسکی، جیمز ال. Rutkowski, James L.

عنوان و نام پدیدآور : تاریخ مصور جراحی جهان

مشخصات نشر : تهران: شرکت نشر نقد افکار، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری : ۵۷۷ ص: مصور(رنگی)؛ ۲۲ × ۲۹ س م.

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۲۲۸-۱۰۲-۲

وضعیت فهرست نویسی : فیپای مختصر

یادداشت : عنوان اصلی: surgery antuustrated History

شناسه افزوده : انصاری، جابر، ۱۳۳۱-

شناسه افزوده : بهلکه، جمشید

شماره کتابشناسی ملی : ۳۸۱۹۰۸۵

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، نرسیده به پیچ شمیران، کوی نوبخت،

شماره ۲، طبقه همکف؛ تلفکس: ۷۷۵۱۰۹۸۳ تلفن: ۷۷۶۰۳۲۱۲

www.nashreafkar.ir

nashreafkar@gmail.com

تاریخ مصور جراحی جهان

ایرا روتکو

مترجم: مصطفی جابر انصاری

صفحه آرا: مریم غفوری

ناظر فنی چاپ: بهار ساسانی

لیتوگرافی: سحر گرافیک؛ چاپ: عاج؛ صحافی: تاجیک

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه نوبت چاپ: اول ۱۳۹۴

بها: ۴۰۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۲۸-۱۰۲-۲

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مقدمه مترجم

"چه کز راهه می‌روند مردمان امروز که می‌پندارند پزشکان دیروز چیزی نمی‌دانسته اند."

ابن سینای بزرگ

تدید می‌نماید که گذشته چراغ راه آینده است. جورج سانتایانا استاد دانشگاه هاروارد چنین می‌گوید:

"می‌گویند که تاریخ خود را نشناسد، لاجرم محکوم به تکرار آن است."

"Those who can not remember the past, are condemned to repeat it"

ما ایرانیان از سینه‌های ملی هستیم که در طول حیات خود بارها تاریخ را تکرار کرده‌ایم؛ زیرا با تاریخ تمدن و علم کشور خود و سایر ملل انسانی کافی نداریم.

ویلیام جیمز در کتاب (۵ نه بر ۱۸۸۵ - ۷ نوامبر ۱۹۸۱) معروف به ویل دورانت، فیلسوف، تاریخ‌نگار و نویسنده آمریکایی در آثار خود اشاره بر وجه به وقایع تاریخی، توجه خاصی به سیر تمدن بشری، و مهمتر از آن به عوامل تمدن‌ساز در طول تاریخ داشته است. نظریه او برای من آموزنده بوده است؛ او می‌نویسد: "تمدن رودی است با دو ساحل". او به این مسئله اشاره دارد که تاریخ نگاران اغلب نهایت توجه و دقت خود را معطوف رودخانه در جریان تاریخ می‌نمایند؛ که معمولاً پر آشوب و پرهیاهو است؛ و اجازه برداشت‌ها و تفاسیر صحیح را نمی‌دهد. در مقابل دیدگاه دیگری وجود دارد، که در آن حواشی تاریخ و تمدن ساحل‌ها، به اندازه متن تاریخ اهمیت دارند. به عقیده او همه مردمانی که در طول تاریخ خانه و مجسمه ساخته‌اند، شعر سراییده‌اند، و ... در شکل‌گیری تمدن نقش داشته‌اند. ویل دورانت در کتاب درس‌هایی از تاریخ که در سالهای آخر زندگی خود تألیف نمود، چنین می‌نویسد:

"تاریخ ملت‌ها را باید با توجه به پدیده‌های طبیعی جغرافیایی نوشت."

استاد دکتر ولی‌الله محرابی در مقدمه جلد اول کتاب تاریخ مصر، پزشکی جهان می‌نویسد: "ما زمانی می‌توانیم تاریخ پزشکی هر دوره و قوم و محدوده فرهنگی و زندگی را مورد سنجش قرار دهیم که نسبت به دین، اعتقادات، فلسفه، اخلاق، سنت‌ها و معیارهای اخلاقی زمانه و قوم مورد نظر وقوف داشته باشیم." بنابراین ایشان به اهمیت شناخت بستر فرهنگی و اجتماعی تأکید می‌نمایند.

بیماری جراحات، و مرگ همیشه بخشی از زندگی بوده‌اند. بخش نامطلوب آن. بنابراین قدمت علم پزشکی، احتمالاً به قدمت انسان است. جراحان نیز در تکامل علم پزشکی همواره نقش مهمی داشته‌اند.

دکتر هاروی کوشنیک نقش یک جراح را در زندگی حرفه‌ای چنین فهرست می‌کند:

- جراح به مثابه یک نودوست.
- جراح به مثابه یک دانش‌پژوه مادام‌العمر.
- جراح به مثابه یک نوآور.
- جراح به مثابه معلم.
- جراح به مثابه یک عالم.
- جراح به مثابه یک فیلسوف.
- جراح به مثابه یک الگو.

نویسنده عمیقاً معتقد است که یک جراح برای این که وظایف حرفه‌ای خود را خوب انجام دهد، می‌باید ویژگی‌هایی را که دکتر هاروی کوشنگ متذکر شده داشته باشد. نقطه شروع برای کسب اکثر آن ویژگی‌ها مطالعه تاریخ تمدن و تاریخ جراحی است. با اعتقاد عمیق به این اصول بیانیّه زیر در سال ۱۳۸۴ در سایت شخصی منتشر شد:

جراحی حرفه‌ایست سرنوشت ساز که اخلاق در آن جایگاه مهمی دارد؛ چرا که بیمار جان خود را که ارزشمندترین گوهر هستی اوست، چون امانتی بدست جراح سپرده و بازگشت سلامتی را طلب می‌نماید. جراح انسانی است روشنفکر، علمی و متخصص، مسئولیت‌پذیر و هنرمند که نگاه عمیق به تاریخ تمدن و زندگی انسانها دارد؛ و در عین حال انسانی است معاصر و معتقد به دستاوردهای علمی. او را جاذبه عشق به هستی، علم، هنر و بالاتر از همه حیات و سلامتی انسانها به این کار کشانده است. او انسان بی‌تفاوتی نیست و نگاهی به بیمار نگاهی از روی شناخت و عشق است و این عشق است که انگیزه‌ایست برای پرداختن به حرفه سخت جراحی. رابطه او با بیمار رابطه‌ای انسانی و عالمانه است. جراحی بیش از آن که یک حرفه باشد، ترضیه روح و طلب رضای انسانهای دردمند است. جراحی مأموریتی است که پیش از آن که دانش فنی بخواهد، انسان دوستی می‌طلبد. وجدان و تواضع می‌خواهد تا شهرت. شرافت می‌خواهد تا تحصیل منفعت، بردباری و مدارا با بیمار می‌طلبد تا خودخواهی و غرور. در این وادی نباید به دنبال کسب درآمد به عنوان محور فعالیت بود. بل باید خود را وقف کرد. جراحی تواضع و بزرگواری می‌طلبد، جاه‌طلبی و شهرت‌جوئی برای این کار فتن است. زیرا در اینصورت انسانیت و بیمار تدریجاً در ذهن جراح رنگ باخته و او تنها بدنبال جراحی‌ها را بیشتر خواهد بود. در این مسیر چه بسا که بدون ضرورت دست به جراحی زده و جانهای را با مخاطره و رنج مواجه کند. جراح بیش از هر چیز امانتداری پرهیزگار است، با جان بیمار، اعضاء بدن و بافت‌های او و هر آنچه متعلق به بیمار است، در نهایت احترام، و بدور از وسوسه لذت بردن از جراحی بیشتر و وسیعتر رفتار می‌کند. بر روش‌هایی که در محک گذشت زمان مفید بودن خود را اثبات ننموده‌اند، بشدت پرهیزکار است. کار را با بی‌ایلی را به مراکز علمی واگذار می‌نماید، و خود به عنوان صرفاً یک جراح سعی می‌نماید، روش‌های نسبتاً تأیید شده، با البته با مهارت و ابتکار شخصی به بهترین وجهی به انجام برساند. او متخصصی است که از تمام امکانات روز در کار خود بهره می‌گیرد. او مفسر و منتقد علم جراحی است و قادر است دریای بی‌کران علوم و اطلاعات، آخرین روش‌های تشخیصی و درمانی را انتخاب نماید.

او هنرمندی خلاق است و دستهای شفاف‌بخش وی با هماهنگی کامل مغز و دانش کافی، قادرند عیوب اعضاء را برطرف نموده و عوامل مزاحم سلامتی بیمار را بزدایند. در اعماق قلب و روح بزرگوار جراح، می‌توان عشق به انسانهای بیمار را احساس نمود. زیرا جراح انسان حساسی است. غم و شادی او با ملامت و بهبودی بیمارانش پیوند خورده و با آنان زندگی می‌کند. با بهبودی هر بیمار روح او بزرگتر گشته و با فوت هر بیمار، بخشی از وجود او نیز می‌میرد.

"اخلاق و کمال در جراحی، اثر مترجم"

۱۳۸۴ - مقدمه سایت شخصی

متأسفانه از این دست مطالب نه در کتابهای تخصصی خبری هست نه در دوران تحصیلات پزشکی و تخصصی سخنی از آنها به میان می‌آید. به همین علت و علل دیگر مترجم این اثر دست به کار ترجمه این کتاب (که هم آموزش تاریخ تمدن است و هم تاریخ جراحی) شد، تا گام کوچکی در جهت تغییر نگرش و فرهنگ‌سازی برای جراحان جوان کشور بردارد.

استاد دکتر فرخ سعیدی در کتاب راه چهارم به جراحان جوان کشور توصیه می‌کند که همواره سخن استاد کلام سعدی را بخاطر داشته باشند:

هر که منظوری ندارد، عمر ضایع می‌گذارد اختیار اینست، دریاب، ای که داری اختیاری

بعلاوه حرفه ما را آفت های متعددی تهدید می کنند. توجه و شناخت این آفت ها و زدودن آنها به منظور صیانت از حرفه یکی از وظایف مهم تک تک شاغلین حرفه است.

شادروان استاد دکتر موثقی از جمله معدود اساتید جراحی بودند که به این مطالب توجه خاص داشتند. ایشان در نقد مقاله "پیامدهای زیانبار پرداخت مقداری از حق العلاج به پزشکی که بیمار را ارجاع کرده است (حق حساب یا رشوه)" چنین می نویسد: "اعتقاد به اصول اخلاقی و ارزش های اجتماعی است که راهنمای شخص می گردد و او را از دست زدن به اعمال ناشایست که مضر به حال دیگران باشد باز می دارد. مدتهاست تحولات صنعتی و تکنولوژی، دنیای ساده و مقید ما را به جهانی غامض و پیچیده تبدیل کرده است."

شادروان دکتر قدرت اله موثقی - ۱۳۸۱

برگرفته از نقد مقاله "پیامدهای زیانبار پرداخت مقداری از

حق العلاج به پزشکی که بیمار را ارجاع کرده است (حق حساب یا رشوه)

در دهه گذشته، توجه خاص از سوی انجمن های علمی دنیا به ویژگی های حرفه جراحی و یک فرد حرفه ای مبذول شده است. در سال ۲۰۰۳ عده ای از جراحان سرشناس کالج جراحان آمریکا مقاله ای را تحت عنوان "Professionalism in Surgery" در مجله کالج جراحان آمریکا منتشر می کنند. در این مقاله مطالب مفیدی در مورد دانش جراح، رفتار و اخلاق حرفه ای او، ارتباط حرفه با جامعه و سلامت مردم، و نقش انجمن های علمی ارائه شده است. تمامی این مطالب ریشه در زحمات تاریخ سازان حرفه دارد.

واضح است که نگارش تاریخ پزشکی، چیزی ورای آشنایی با زندگی پزشکان مشهور یا توصیف ساده ای از پیشرفت روی های بالینی یا جراحی است. فیلسوفان و تاریخ نگاران بارها بر این مطلب تأکید کرده اند؛ اما از چه منظری؟ اکثر تاریخ نگاران به همینطور تاریخ نگاران طب و جراحی، تمرکزشان روی وقایع مهم تاریخی و سیر تحولات بوده است. این سلیقه، اگر چه در جای خود قابل احترام است، اما نتایج کاربردی کمتری به همراه دارد و اغلب موجب کسالت خواننده غیر متخصص می شود.

تألیف تاریخ دوران قدیم و از سده های اخیر پزشکی کار بسیار مشکلی است؛ به چند دلیل: اول اینکه وسائل کافی برای ثبت حوادث (رخدادها)، تنها حدود هشتصد سال است که در اختیار ماست. قبل از آن زمان امکان حجاری بر روی سنگ ها و مجسمه سازی های اولیه، صحنه فلز امکان ثبت دقیق صحنه ها را نمی داده؛ و تنها نوشته ها در دست بوده اند. دوم اینکه آثار تاریخی به زبان های مختلف، و دوره های مختلف وقتی ترجمه می شوند، ممکن است با اصل اثر متفاوت باشند؛ خصوصاً ترجمه و تالیف ترجمه های دوران های مختلف اغلب تصویری بکلی متفاوت از واقعیت های تاریخی باقی می گذارد.

در خصوص اینکه پزشکی برای اولین بار در کدام نقطه از روی زمین پدید آمده اختلاف نظر وجود دارد، برخی معتقدند که مصر حائز این افتخار بوده، برخی منشاء آن را افریقای شمالی می دانند، و عده دیگری ایران را منشاء طب در جهان می شناسند.

"تاریخ پزشکی ایران"

تاریخ وقتی به صورت کمال مطلوب نزدیک خواهد شد که مورخ برای هر دوره تاریخی صورت کافی از سازمانها و حوادث و روش زندگی را، که از مجموع آنها فرهنگ یک ملت ساخته می شود، رسم کند.

"ویل دورانت - درآمدی بر تاریخ تمدن"

اینجانب دوران آموزش پزشکی را طی سالهای ۱۳۴۹ - ۱۳۵۶ در دانشگاه ملی ایران طی کردم. در آن دوران اساتید برجسته و دانشمندی تدریس می کردند. آنها در مقدمه دروس اغلب اشاراتی به تاریخ آن مطلب داشتند. این بخش از درس برای اکثر دانشجویان کسل کننده بود. برای من هم اوایل این گونه بود. اما تدریجاً باعث شد تا درک عمیق تری از مطالب پیدا کنم، خصوصاً سبب شد تا با مرور سیر تحولات به وضعیت فعلی،

به آینده موضوع با تحلیل بیشتری نگاه کنم. به عنوان مثال تاریخچه درمان زخم‌های معده و اثنی عشر مرا وامی داشت تا از خود سوال کنم درمان فعلی چقدر صحیح است؟ در دوران دستیاری جراحی عمومی و خصوصاً جراحی اطفال نیاز بیشتری به مطالعه تاریخ تمدن و تاریخ طب احساس می‌کردم. دوران دستیاری جراحی عمومی را در دانشگاه شهید بهشتی و دوران جراحی کودکان را به مدت چهار سال در دانشگاه علوم پزشکی تهران، بیمارستان امیرکبیر گذراندم. استادم جناب آقای دکتر ولی‌الله محرابی، ویژگی‌های یک جراح دانشمند و کامل را با خود داشت و تأکید ویژه‌ای بر تاریخ جراحی می‌نمود. تمام موضوعات را بدون استثناء با تاریخ شروع می‌کردند. این امر نیز در نگاه من نسبت به جراحی تأثیر بیشتری گذاشت؛ بطوری که در آن سالها به موازات مطالعه مطالب علمی جراحی، همواره بخشی از وقت خود را صرف مطالعه تاریخ تمدن، تاریخ علم، تاریخ پزشکی و جراحی می‌نمودم. اما اغلب منابعی که مطالعه می‌کردم، به تاریخ نگاری صرف می‌پرداختند. بنابراین سالها بدنبال گم شده‌ای بودم، تا اینکه در سال ۱۳۷۸ در نمایشگاه کتاب تهران، در حالی که بدنبال کتابهای تخصصی جراحی می‌گشتم، ناگهان در غرفه نماینده ناشر Mosby چشمم به کتاب حاضر "تاریخ مصور جراحی" افتاد. انگار گم شده‌ام را پیدا کرده بودم. با اشتیاق عمیقی آن را برداشتم و مشغول مطالعه شدم، از خود بیخود شده بودم. گذشت زمان را حس نمی‌کردم، تا اینکه مسئول غرفه به سراغم آمد و گفت وقت رو به اتمام است، آیا این کتاب را می‌خواهید؟ گفتم بله، گفت این تنها نسخه است، وجه آن را پرداخت کنید و روز آخر تحویل بگیرید. وجه را پرداخت کردم و با چه شوق و حسرتی خارج شدم. چند روز بعد کتاب را تحویل گرفتم. روزها به مطالعه آن پرداختم. فهمیدم که این همان تاریخ جراحی است که می‌خواستم بدانم.

آقای پرفسور ایرا روتکو (Ira M. Rutkow) استاد برجسته جراحی در دانشگاه نیوجرسی است و سالها وقت خود را صرف تألیف این اثر نفیس و منحصر به فرد نموده است. نگاه او به تاریخ به نگاه ویل دورانت نزدیک است. وی می‌نویسد: آموزش تاریخ تشنه می‌شود برای ایجاد زمینه‌های انسانی، ادبی، و فلسفی برای پزشکان دارد. وی معتقد است شناخت تاریخ فرایند ساخت آموزش پزشکی را به فرایندی پویا و پرنشاط تبدیل می‌کند.

در اکثر کتب تاریخ پزشکی و جراحی، شرحی از زندگی پزشکان بزرگ و آثار آنها ارائه می‌شود. بنابراین کتاب تبدیل می‌شود به مجموعه‌ای بی‌ربط از شرح حال پزشکان. در حالیکه با نگاه من به تاریخ پزشکی می‌باید علاوه بر پرداختن به سیر تحولات و محتوی زیست‌شناسی رشته جراحی، نتایج اجتماعی، اقتصادی و سیاسی هر مرحله را در کنار تولیدکنندگان آن تحلیل نماید. این ممکن نیست مگر تاریخ پزشکی و جراحی را در ستر تغییرات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و بهداشتی هر دوران بررسی نمائیم؛ و این درست همان کاری است که پروفیسور روتکو در اثر خود انجام داده است.

اثری که در اختیار شماست، ترجمه کامل کتاب "History of Surgery an Illustrated" تألیف آقای پروفیسور ایرا روتکو است، که در سال ۱۹۹۲ توسط کمپای ماسبی منتشر شد. کتاب اصلی در قطع رحلی و با بند گالینگور، شامل ۵۵۰ صفحه کاملاً رنگی و دارای ۳۶۸ تصویر تاریخی است. تصاویر اغلب بسیار نفیس و زیبا هستند و هر یک مستقلاً دارای شرح کاملی می‌باشند. کتاب شامل ۱۲ فصل به شرح زیر است:

- ۱- جراحی ابتدائی و ماقبل تاریخ
- ۲- تمدن‌های باستانی (بین‌النهرین، یهودیان، مصریان)
- ۳- دنیای کلاسیک (یونان، اسکندریه، رم)
- ۴- امپراتوری بیزانس
- ۵- جراحی اسلامی و یهودیان
- ۶- شرق دور (هندوستان، چین، ژاپن)
- ۷- قرون وسطی
- ۸- رنسانس (در آلمان و سوئیس، ایتالیا، اسپانیا، فرانسه، انگلستان و اسکاتلند)
- ۹- قرن هفدهم
- ۱۰- قرن هجدهم
- ۱۱- قرن نوزدهم
- ۱۲- قرن بیستم

در ابتدای هر فصل، ویژگی‌های اصلی آن دوره تاریخی از نظر مذهب، فلسفه، و هنر توضیح داده شده تا خواننده با درک تاریخ غیرپزشکی هر دوره بتواند تاریخ جراحی را بهتر حس کند.

بعلاوه از منظری دیگر نویسنده گام به گام سعی می کند فرایند حرفه ای شدن و علمی شدن جراحی را معرفی کند. خصوصاً که این تحول بسیار مهم ضمن تقابل پیچیده ای از عوامل اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و غیره رخ داده است. در طول تاریخ از جادوگران و روسای قبایل بدوی گرفته تا قدیسان و راهبان، از دلاکان و سلمانی ها گرفته تا حقه بازان، و از پزشکان تجربی تا علمی همه مدعی حرفه جراحی بوده اند. استقلال رشته جراحی از طب نیز خود داستان جالبی دارد. زمانی پزشکان به عنوان افراد فرهیخته با تحصیلات دانشگاهی مورد احترام جامعه بودند. در حالیکه جراحان را افرادی بدون دانش عمیق و عملگرا می دانستند. جدالی عظیم به موازات جدال تاریخ تمدن صورت گرفت تا تاریخ سازان این حرفه جایگاه اصلی آن را تثبیت نمایند.

لیزا یوست در کتاب مجموعه تاریخ جهان چنین می نویسد: به احتمال زیاد جراحی قبل از پزشکی به وجود آمده است. در مجسمه انسانهای ماقبل تاریخ، آثار از سوراخ کردن استخوان (ترپاناسیون) به وسیله جسم نوک تیز و شبیه مته بدست آمده است. قطعاتی از استخوان انسان بدست آمده که ظاهر آنها حکم می کند، این قطعات با وسائلی تقریباً شبیه وسایل جراحی کنونی قطع شده اند. هومر از پانسمان زخمها سخن گفته است. بقراط از بادکش کردن، خارج کردن پولپ از بینی با فلز و آتش، حجامت، و درمان شکستگی ها با کشش و بانداز توضیح می دهد. جراحی در مصر قدیم و یونان که درگیر جنگ های متعدد بوده به نسبت سایر علوم پزشکی پیشرفت چشمگیری داشته است.

ابتدای آفرینش انسان اشخاصی به عنوان درمانگر وجود داشته اند؛ یعنی انسانهایی که علاوه بر کسب و کار روزانه به درمان بیماران و مجروحین و یا حداقل به مراقبت از آنها می پرداختند. در حدود چهار هزار سال پیش که انسانها به روشی احتمالی و تقسیم کار روی آوردند، پزشکی به عنوان شغلی مستقل درآمد.

"مجموعه تاریخ جهان - تاریخ پزشکی - لیزا یوست"

اولین اطلاعات ثبت شده درباره پزشکی از ناحیه ای در عراق امروز به دست آمده است. در لوحی گلی مربوط به ۲۱۵۰ سال قبل از میلاد که در نایب بین النهرین یافت شده، درباره شستشو و بانداز کردن زخمها شرح داده اند. تمدن مصر قدیم نیز همراه با تمدن بین النهرین رشد داشته. قدیمی ترین اثر در مورد جراحی در مصر قدیم، پاپیروس ادوین اسمیت است که حدود ۱۶۰۰ سال قبل از میلاد مسیح نوشته شده و در مورد درمان جراحتهایی مثل زخمها و استخوان های شکسته توضیح می دهد. مشهورترین پزشک مصری ایمهوتپ است که حدود ۲۶۰۰ سال قبل از میلاد می زیسته. او مردی با استقامت و بریر فعون زوسر و طراح هرم آرامگاه پادشاه بود. وی چنان معروف شد که بعدها همچون خدا ستایش می شد.

طب در هندوستان نیز همزمان یا به احتمال زیاد پس از تألیف بین النهرین و مصر بوجود آمد. طب هندی در آن دوران دانش زندگی طولانی بود و بر اساس قدیمی ترین عقاید آیین هندوئیسم و بودیسم بنا شد. در عین حال چون در آن دوران بریدن بینی مجازاتی رایج برای بسیاری از جرمها بود، روش جراحی ترمیم نقص بینی با استفاده از پوست پیشانی شرح داده شده و انجام می شده است؛ که به احتمال زیاد قدیمی ترین اقدام جراحی ترمیمی و زیبایی است.

ریشه های طب چینی، همچون دیگر سنن قدیمی، در افسانه ها جای دارند. اساس طب چینی بر این نظریه بود که شکلی از انرژی یا روح به نام "چی" از طریق مسیرهای مشخصی درون بدن جریان دارد. بیماری هنگامی رخ می دهد که این مسیرها تخریب یا مسدود شوند و یا انرژی مضر از خارج وارد بدن شود. هدف درمان طب چینی قدیم خارج کردن انرژی های مضر بوده است. نکته جالب در طب چینی قدیم این است که معاینه بدن زنان بیمار برای پزشکان که همگی مرد بودند. چندان خوشایند نبود. بنابراین زنان از عروسک های کوچکی برای بیان مشکلاتشان و نشان دادن نقاط آزرده استفاده می کردند. این عروسک ها به عنوان سمبولی از تمدن قدیم چین معروف هستند.

از دوران باستان (منظور پیدایش طب در بین النهرین) تا پیدایش تمدن یونان قدیم و پیدایش بقراط (۴۸۰ تا ۳۷۷ قبل از میلاد) تحول مهمی در پزشکی جهان رخ نداد. از آن پس تمدن یونان نقش مهمی در طب غربی داشته است. ابتدا یونانیان، مانند سایر تمدن های ابتدائی، خدایانی را مسئول بیماری می دانستند و شفا را هم از آنان می خواستند. یکی از خدایان شفابخش، اسکلیپوس (Asklepios) بود که شهرت تاریخی دارد. گاهی این را با

ایمحوطپ مصری اشتباه می‌کنند. در طول تاریخ اسکلیپوس به شکلی حامل عصایی تصور می‌شد که ماری به دور آن حلقه زده است. این نشان‌ها از آن زمان تاکنون سمبول شفابخشی پزشکی است. بیماران به معابد می‌رفتند و شب را در آنجا می‌ماندند تا شفا بگیرند. کاهنان معابد نقش اسکلیپوس را به عهده داشتند. در این بستر از اعتقادات خرافاتی، اشخاص جسور و متفکری پیدا شدند و نوع دیگری از توجیهات را در مورد بیماریها ارائه کردند. بقراط سرشناس‌ترین طبیبی است که اعلام کرد بیماریها منشاء مادی دارند نه ماوراءالطبیعه. وی اولین سنگ بنای تفکر علمی را در پزشکی بنا نهاد. او معتقد بود بدن انسان و بیماریهای آن را می‌توان با مشاهده و معاینه و استدلال درک کرد. بطور خلاصه بقراط معتقد بود بدن انسان شامل چهار نوع مایع مزاج است که با چهار عنصر تشکیل دهنده طبیعت یعنی آتش، آب، هوا و خاک در ارتباط است. چهار مایع یا مزاج عبارتند از: خون، بلغم، صفرای زرد و صفرای سیاه. کلیه بیماریها در اثر برهم خوردن تعادل این مزاج‌ها ایجاد می‌شوند. همچنین بقراط بود که سوگندنامه پزشکی را تدوین نمود.

دانش با رشته پزشکی و بر اساس سه اصل توسط بقراط آغاز گشت:

■ دوری از خرافات

■ اتکاء به مشاهدات و معاینات

■ انسانیت

شخص دیگری که در همین دوران نقش مهمی در پیشرفت‌های علمی در پزشکی آن دوران داشته ارسطو است. او روش علمی را توضیح داد. وی شاید اولین متفکری است که به تشریح جانوران مرده پرداخت.

در حدود ۱۵۰ سال قبل از میلاد قریباً برتر حوزه مدیترانه از یونان به روم منتقل شد. پزشکان یونانی نیز نظریه‌های خود را به روم منتقل کردند. از جمله مشاییر طب رومی اسکلیپادس، سلسوس و ریوسکورپوس می‌باشند. اما معروفترین پزشک کتب رومی، جالینوس بود که از سال ۱۲۹ - ۲۱۶ پس از میلاد می‌زیست. او در ترکیه فعلی که در آن زمان تحت کنترل روم بود دنیا آمد. در اسکندریه تحصیل کرد و به ترکیه برگشت. عمدتاً به درمان جراحات ناشی از نبرد گلاادیاتورها می‌پرداخت. این امر سبب آشنایی بیشتر با علاعاش در زمینه کالبد شکافی و جراحی شد. در سال ۱۶۲ به رم رفت و به طبابت و تحقیق و تألیف کتاب پرداخت. او به تشریح، درمان با دارو، خصوصاً درمان بسیاری از بیماریها با ترکیبی بنام تریاق علاقه عجیبی داشت. آثار او که گاه بگاه نوبی نظریات غلطی بودند که به مدت ۱۵۰۰ سال مرجع اصلی اروپا در علم پزشکی شد.

در قرون وسطی علم جراحی در کشورهای مسیحی، چون سایر علوم - در اختیار پادشاهان و پاپ‌ها و پیشرفت محدودی داشته. در این دوران عمل جراحی شیوه‌ای کم فایده و فرعی برای درمان بیماری‌ها تلقی می‌شده و جز دلاکان و سلمانیهایی کسی اقدام به جراحی نمی‌کرد.

در قرن یازدهم میلادی، دانشگاههای غربی شروع به ترویج علوم جدید کردند و در این دوره هشتاد سالن برای نخستین بار لقب دکتر و استاد را به دانشمندان این رشته‌ها اعطاء کرد. دفاع از جراحی علمی و تلاش برای بهت استقلال این رشته از اواسط قرن هفدهم شروع شد. لوئی چهاردهم در سال ۱۶۷۱ مدرسه سلطنتی جراحی را تأسیس کرد و راه برای تربیت جراحان متبحر هموار شد. لوئی پانزدهم سلمانیهایی را از اقدامات جراحی منع کرد.

تأسیس آکادمی جراحی سلطنتی فرانسه در سال ۱۷۱۳ سبب پیشرفت‌های وسیع در این رشته شده و علم جراحی را در تمام اروپا متحول نمود و دو ابداع مهم بیهوشی و تکنیکهای ضد عفونی سبب شد تا حیطة جراحی بسرعت گسترش یابد. همچنین پیشامد دوجنگ جهانی بخصوص جنگ دوم، سبب پیدایش جراحی نوین گردید.

آقای پروفیسور روتکو اگرچه یک پژوهشگر برجسته است، اما بگلیل فقر منابع، در پاراگراف ششم صفحه ۵۳ کتاب اصلی می‌نویسد "مدرسه جدیدی که بزودی معرفی می‌شود، نقطه شروع طب و جراحی اسلامی می‌شود و در جندی شاپور واقع است".

این اثر برای مترجم، داستان برخود بالیدن است و داستان دریغ خوردن برخود؛ بالیدن، زیرا که تاریخ علم جراحی افتخار آمیز است. و دریغ خوردن... که دلایل چندی دارد. از جمله که دریغ از همت و همیت در پاسداری از میراث کشورمان ایران. از آن همه آثار شگرف چیز کمی ثبت و حفظ شده است. باشد تا فرزندانمان با مطالعه این اثر همت بیشتری در این راه پیشه کنند.

شاید توجه به تحولات شگرف و گسترده‌ای که در قرن گذشته نصیب جامعه بشری گردیده، سبب شود که

انسان امروزی خود را از دانش‌های گذشته بی‌نیاز پندارد و زحماتی را که پیشینیان متحمل شده‌اند، نادیده گرفته، و آنچه را آنان انجام داده‌اند، کوچک بشمارد.

دکتر سیریل الگود در کتاب خود "تاریخ پزشکی ایران و سرزمین‌های خلافت شرقی" می‌نویسد:

"ایران همچنان که از نظر شعر و مینیاتور در تاریخ ادبیان جهان نقش عمده‌ای بر عهده داشته، در تاریخ پزشکی دنیا نیز سهم مهمی ایفا کرده و گمان من از میان این سه، طب ایران بزرگترین سهم را دارا بوده است."

جالب است بدانیم که بدانیم کهن‌ترین نسخه به جای مانده از فارسی با پزشکی آغاز می‌شود.

کشور ما در تاریخ تمدن و تاریخ پزشکی جایگاه مهمی دارد. یکی از قدیمی‌ترین موارد تریپاناسیون، با هدف درمان، بر روی یک نوجوان ۱۲ ساله مبتلا به هیدروسفالی، در شهر سوخته، در حدود ۴۸۰۰ سال قبل از میلاد انجام شده است و این بیمار ماهها پس از جراحی زنده بود، چرا که آثار استخوان سازی در اطراف سوراخ جمجمه مشاهده می‌شود. این جمجمه هم اکنون در موزه تاریخ پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران نگهداری می‌شود.

از مقاله نخستین نشانه‌های جراحی در ایران باستان در شهر سوخته تألیف مترجم

مرحله مهمی از تکامل دانش پزشکی بدست ایرانیان و در جندی شاپور اتفاق افتاد و آن انتقال دانش از یونان به ایران، حفظ آن و سپس بازگرداندن مجدد این دانش به اروپا بود. جندی شاپور به مدت ۲۰۰ سال به صورت یک ماهر علمی و بین‌المللی درآمد.

در اوستا دستوراتی در مورد نظامنامه جراحان و دستمزد آنان وجود دارد. اگرچه اسطوره‌ها واقعیت خارجی ندارند، اما تیقتی در مورد دارند و آن روایت تاریخی زندگی انسانهاست. یکی از شگفت‌انگیزترین اعمال جراحی در ایران، زاده شدن رستم است که در شاهنامه فردوسی توصیف شده. مطابق این روایت، بدلیل درشت بودن رستم زایمان طبیعی او امکان پذیر نبود. لذا پزشکان ابتدا با خوردن شراب مادر را بیهوش کرده و جراح با شکافتن شکم، رستم را بدنیا آورده و محل برش را می‌دوزد. رودابه مادر رستم از این عمل جراحی جان سالم بدر می‌برد. این داستان نشان می‌دهد که در آن دوران این عمل و این قبیل اقدامات جراحی انجام می‌شده است.

همچنین پروفیسور روتنر در این کتاب توصیف کاملی از زندگی و آثار جراحان بزرگ بدست می‌دهد. بدون تردید برای هر جراحی مطالعه زندگی شخصی همچون هالستد، بیلروت، کوخر، کوشینگ و... لذت بخش و غرورآفرین است. در این کتاب حدود یک هزار زندگی‌نامه وجود دارد. برخی از آنها بشدت تأثیرگذارند و برای جراحان جوان الگوی خوبی از جراح کامل و مثال در رشته جراحی را ترسیم می‌کنند.

آقای پروفیسور روتکو در نگارش این اثر ارزشمند که به سه سال به طول انجامیده است، از اکثر کتب تاریخ پزشکی و جراحی موجود بهره گرفته و انصافاً اثری نفیس و ماندگار به یادگار گذاشته است.

مطالعه کامل این کتاب برای من سه سال به طول انجامید. پس از آن من احساس کردم جای این اثر در کشور خالی است. لذا مصمم به ترجمه آن شدم. ابتدا کار ساده به نظر می‌رسید، بزودی متوجه شدم که ترجمه کتاب، بخصوص فصول اول تا پنجم آن کار ساده‌ای نیست. نیاز به معادل‌یابی‌های متعدد در مورد اشخاص و مکانها، خصوصاً مکانها و شهرهای از بین رفته، دارد. معادل‌یابی آثار تاریخی به زبان مادری بدون مطالعه تاریخ امکان پذیر نمی‌باشد؛ لذا توفیق اجباری نصیبم شد و مجبور شدم تاریخ تمدن را مجدداً و در برخی موضوعات بارها و بارها مطالعه نمایم. گاهی اوقات برای پیدا کردن معادل صحیح و مصطلح فارسی یک شخصیت یا یک شهر نابوده شده، لازم بود ده‌ها صفحه مطلب از منابع مختلف مطالعه، مقایسه و استخراج شوند. بدین ترتیب حجم کار زیاد شد و به تبع آن ترجمه اثر پنج سال به درازا کشید. اکنون موضوع انتشار مطرح بود. مکاتبات و ملاقات‌های متعدد در طول سه سال با ارگانهای ذیربط و ناشرین بعمل آمد. همگی اثر را تحسین می‌کردند؛ اما به دلیل حجم و هزینه سنگین، راضی به سرمایه‌گذاری نبودند. در این بین در سال ۱۳۸۳ اثر عظیم و منحصر به فرد و نفیس استاد عزیزم جناب آقای دکتر محرابی تحت عنوان "تاریخ مصور پزشکی جهان" منتشر شد و با استقبال گسترده‌ای روبرو گردید. ضمن اینکه مقدمات چاپ کتاب حاضر را با سرمایه‌گذاری شخصی فراهم نموده بودم، صلاح ندیدم دو اثر تاریخی با توجه به محدود بودن متقاضیان وارد بازار شود. لذا ترجیح دادم مدتی صبر کنم تا اینکه در این مقطع افتخار بزرگ انتشار کتاب دست داد.

لازم می‌دانم از همکاری آقای دکتر جمشید بهلکه متخصص بیهوشی و رانیماسیون و مدیر اجرایی نشریه انجمن چشم پزشکی ایران که در بازبینی متن اولیه و مراجعات مکرر به منابع دیگر برای ترجمه صحیح و معادل یابی ساعات بیشماری را صرف نموده‌اند، صمیمانه قدردانی نمایم. همچنین از سرکار خانم زهرا شعبانی که در چند سال اخیر زحمت تایپ و اصلاحات مکرر و صفحه‌بندی اولیه را بعهدہ داشته‌اند تشکر می‌نمایم.

از مدیریت نشر افکار، جناب آقای ساسانی، انسانی فهیم در این حرفه که بخشی از سرمایه‌گذاری، امور فنی چاپ و توزیع را عهده‌دار شدند بی‌نهایت سپاسگزارم. و بالاخره دوست عزیزم جناب آقای صادق نژاد که در نهایت بزرگواری، ویرایش نهائی اثر را انجام دادند از صمیم قلب تشکر و قدردانی می‌کنم.

و در خاتمه لازم است تأکید نمایم که، انجام اینگونه فعالیت‌های فرهنگی و علمی، اگرچه افتخارآفرین هستند، اما مشقت زیاد خصوصاً هزینه معنوی سنگینی دارند. صرف وقت و انرژی، و کار توأم با فکر نیازمند جدا شدن از خانواده است. برای صبر و گذشت همسرم سرکار خانم دکتر فریده موسوی و فرزندانم که این دوری را تحمل نمودند، زبان تشکر ندارم، باشد که آنها هم در این افتخار سهیم باشند.

و کلام آخر او که به من تولد و رشد بخشید، مادر بزرگواریم. دستانش را می‌بوسم.

www.ketab.ir

پیشگفتار

ترجحه به سرگذشت پیشینیان و تاریخ نگاری یکی از حساس ترین و ارزشمندترین فعالیت های علمی بشر بوده است که قدمت آن برابر حضور انسان بر روی کره خاکی است و گذشته انسان و سرنوشت جوامع و مردمانی را که از زمانهای دور مجموعه های عظیم و پهنآوری را به خود اختصاص داده بودند، بصورت چراغی فرا راه انسان امروز برای طراحی آینده خود قرار می دهد.

تاریخ پزشکی و ویژه جراحی داستان اعجاب آور تلاش انسان برای کنترل و درمان بیماریها و جراحات انسان است، که از ابتدای ترین دوران خلقت تا عصر کنونی یعنی دوران تخصص ها و زیر تخصص ها در حال تحول و تکوین بوده است. شواهدی که در این پدیده شگفت آور، در حقیقت مطالعه رشد و تکامل تفکر و طبابت در این دوران گسترده است که با اکتشافات و جهش های سرنوشت ساز و در دوران هایی تفکر انحطاطی و واپس گرا بوده است. مسئله توجه به سلامت جسم و روان و تلاش برای یافتن روش های تسکین درد و آلام و بیماریها از مراحل نخستین پیدایش انسان تا به امروز یکی از مهمترین و حیاتی ترین دغدغه های بشر بوده و انگیزه ای قوی برای مطالعه و کنجکاوی در بنا کردن خواص غذایی و درمانی گیاهان و پی بردن به راز و رمز بیماریها و سعی در یافتن روشهای پیشگیری و دردها آنها برده است.

هر چند با مطالعه نقاشی های کهن و استخوانهای باقیمانده و وسائل جراحی گذشتگان می توان مطالب بسیاری آموخت، اما به هر حال تفسیر تاریخ نانوشته کاری بسیار دشوار بوده و پی بردن به تفکرات و واکنش انسانهای عصر باستان در مقابل بیماری و مرگ کار ساده ای نیست. سعی به گمان قوی بشر از ابتدا به کمک استدلال و روش سعی و خطا به تدریج دریافت که کدام دسته از گیاهان خاصیت خوراکی داشته و کدام سمی و یا خاصیت دارویی دراند.

اختراع خط توسط سومری ها و بوجود آمدن تقویم در وافع طلوعه علم تاریخ نگاری در جهان است و از آن زمان به بعد به تدریج آثار و وقایع مهم روی انواع خشت و سنگ و سفال و یا پاپیروس ثبت و ضبط گردیده است. یک نمونه مهم آن سنگ نوشته ای است که به دوران حمورابی پادشاه باستانی بابل نسبت داده می شود و شامل دستوراتی برای طبابت سالم و مجازات هایی سخت برای خلاف کاران است. به عنوان مثال چنانچه جراحی با کمک چاقوی جراحی عمل مهمی را انجام داد و یا دملی را باز کرد و بیمار بهبود یافت ده سکه نقره به عنوان حق الزحمه دریافت می دارد و چنانچه بیمار برده بود، صاحب برده دو سکه باید بپردازد. ولی چنانچه پزشک دمل چرکی را باز کرد و منجر به مرگ بیمار شد، هر دو دستش باید قطع شود، و چنانچه بیمار یک غلام زر خرید بود، کافی است آن را جایگزین کند. این سنگ نوشته مربوط به سه هزار سال قبل از میلاد است.

یکی دیگر از قدیمی ترین اسناد تاریخی مربوط به علم جراحی بر روی قطعه پاپیروس ثبت شده است که در قرن نوزدهم در مصر کشف شد و مربوط به ۲۹۰۰ سال قبل از میلاد مسیح است. در مسیر بسیار طولانی و پرپیچ و خم تحولات و پیشرفت دانش انسان در زمینه های پزشکی، تاریخچه تحولات و تکامل علم جراحی از آموزنده ترین و پرشورترین بخش های تاریخ پزشکی محسوب می شود.

کتاب تاریخ مصور جراحی که آخرین چاپ آن مربوط به سال ۱۹۹۳ است توسط همکار ارجمند و پرتلاش جناب آقای دکتر مصطفی جابرانصاری به زبان فارسی برگردانده شده است. این اثر پرمحتوا حاوی اطلاعات وسیع و بسیار ارزشمندی است که می تواند برای همکاران ما در رشته جراحی سودمند و جالب توجه باشد. نکته قابل توجه که در مرور اجمالی این کتاب به چشم می خورد سهم ناچیز و غیرمنصفانه ای است که به بزرگان پزشکی ایران اختصاص یافته است. بعنوان مثال از زکریای رازی که به گفته جرج سارتن پدر تاریخ علم، بزرگترین پزشک تاریخ اسلام و قرون وسطی بوده است و یا شیخ الرئیس ابوعلی حسین بن عبدالله بن سینا، فیلسوف و دانشمند و طبیب نامدار ایران، بسیار به اختصار و در حد چند سطر ذکری به میان آمده است، در حالی که بسیاری از اولین های دنیای طب متعلق به این دو گوهر بی همتاست.

بدیهی است یکی از دلایل این بی توجهی مربوط به عدم حضور ما در صحنه ادبیات پزشکی دنیا و غفلت طولانی مدت از عرضه و شناساندن مفاخر پزشکی گذشته این سرزمین است که امید است با توجه بیشتر به تاریخ پزشکی ایران زمین به نوعی در آینده جبران شود.

تلاش گرانشنگ و پر ارج جناب آقای دکتر جابرانصاری، عضو محترم هیات مدیره جامعه جراحان ایران و عضو سابق هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی ایران در ترجمه این مجموعه خواندنی شایسته تقدیر و تشکر فراوان است و بدون تردید مطالعه آن به ویژه توسط نسل جوان تر جراحان می تواند انگیزه ای برای کنجکاوی و تلاش و پیشرفت باشد.

دکترایرج فاضل

راه سترگ پژوهش و نگارش تاریخ مصور جراحی

انسان در گذر عصرها و دوره های پیش از تاریخ تاکنون، در راه رسیدن به فرهنگ و تمدن فراز و فرودهای شگفت آوری را پشت سر گذاشته است. بی تردید دانش پزشکی هم، که از کهن ترین دست آوردهای فرهنگ بشری به شمار می رود، از این نکته مستثنی نیست. این فرهنگ، اندک اندک و از راه پژوهش به دست آمده و در مسیر تکاملی خویش در حوض گوناگونی ها و نوآوری های گسترده بوده است. اما نکته این جاست که هدف از دانش پزشکی چیست؟ این فرهنگ چگونه شکل گرفته است؟ قدر مسلم آن که هدف اصلی طب، یاری رساندن به انسان هاست. اما یاری رساندن به انسانهای دردمند بدون اطلاع از تاریخ پزشکی و تحلیل آن، و در نتیجه تبیین جایگاه هر روش امکان پذیر سی باث. بنابر این مطالعه تاریخ پزشکی و جراحی اصل مهمی از آموزش پزشکی است. خصوصاً در کشور ما خلاء منابع بخصر تاریخ جراحی کاملاً محسوس است. منابع موجود در مورد تاریخ پزشکی و جراحی متأسفانه محدود هستند. چرا که پژوهش در تاریخ پزشکی و نگارش آن بدلائل متعدد کاری بسیار مشکل، وقت گیر، و هزینه بر است. اینجانب با تجربه ای که در ترجمه و تألیف کتاب تاریخ مصور پزشکی جهان بدست آورده ام، به جرات گواهی می دهم که تنها پزشکیانی، با اندیشه های بزرگ و روحیه فداکاری قادر به انجام این کار هستند. یک تاریخ نگار علم پزشکی باید در سرتین مکان خویش، گستره اندیشه ها و ابزارهای طب را مورد بررسی و تحلیل قرار دهد. او نباید رویدادهای و پدیده ها را با اهمیت بیانگارد و به سادگی از آن ها بگذر فراوانی و تنوع شرایط زمانی، وظیفه ای دشوار را در برابر تاریخ نگار پزشکی قرار می دهد و بیان درست و واقعی را در معرض مخاطره می نهد. نگارش تاریخ طب در شکلی دقیق و واقع بینانه، نامی است بسیار مشکل در راه تبیین تاریخ بشر و البته، کاری است پرمسئولیت.

تاریخ پزشکی تاریخی است بسیار گسترده زیرا از دانشی سخن می گوید که با همه جوانب و جهات فرهنگی و اجتماعی در حیات انسان، از آغاز تا امروز وسعت داشته و با دانش و فن آوری های دیگر مربوط بوده است: بیماران، پزشکان، پرستاران، کمک های نخستین بیماری ها، مهارت ها و تخصص های گوناگون پزشکی، روش های درمانی غیر علمی، بیمارستان ها و درمانگاه ها، بهداشت همگانی، مددکاری اجتماعی، آموزش پزشکی، مدرسه ها و آموزشگاه های پزشکی، فن آوری پزشکی تشخیص بیماری با ابزارها و وسایل پزشکی و سرانجام دانش های غیر پزشکی، هر یک به صورتی با پزشکی پیوند داشته اند.

ما زمانی می توانیم تاریخ پزشکی هر دوره و قوم و محدوده فرهنگی و مدنی را مورد بازسنجی قرار دهیم که نسبت به دین، اعتقاد، فلسفه، اخلاق، سنت و معیارهای اخلاقی زمانه و گروه مورد نظر وقوف کافی داشته باشیم. پس هنگام سخن گفتن از دانش پزشکی یک دوره و محدوده باید به روابط اجتماعی و فرهنگی و موقعیت دانش و فن آوری آن زمان بپردازیم و در این نکته، تردیدی راه ندارد.

به همین دلیل تعداد بسیار معدودی از پزشکان گام در راه سترگ پژوهش و نگارش تاریخ پزشکی و جراحی می نهند. پزشکان جوان فعال اکثراً علاقه ای به این کار ندارند اما دکتر مصطفی جابر انصاری با این که در سال های

اوج فعالیت حرفه ای بسر می برد از این قاعده مستثنی است. او از دوران دستیاری همواره به تاریخ تمدن و تاریخ جراحی توجه خاص داشته است. مطالعه تاریخ پزشکی و جراحی به زبان بیگانه حتی برای دانش آموختگان خارج از کشور مشکل است چرا که ادبیات دوران قدیم، اسامی، مکانها بکلی متفاوت از ادبیات امروزند. کتاب تاریخ مصور جراحی تألیف آقای پرفسور روتکو یکی از بهترین کتب تاریخ جراحی بود. جای این اثر در کشور، خالی بوده است.

اطلاع دارم که ترجمه این اثر نفیس چه کار سنگینی بوده است. از نزدیک شاهد بوده ام که مطالعه و در این اثر مستلزم ۴ - ۵ سال تلاش برای مترجم بوده است و کار ترجمه حدود ۵ سال به درازا کشیده. کار بسیار ارزشمند آقای دکتر جابرانصاری برای ترجمه و انتشار این کتاب ستودنی است. امیدوارم تلاش های ایشان سرمشقی برای سایر همکاران باشد.

دکتر ولی اله محرابی

استاد جراحی دانشگاه علوم پزشکی تهران

www.ketab.ir

مقدمه

نوشتن کتاب «تاریخ مصور جراحی» (Surgery An Illustrated History) افتخاری بی‌مانند برای من بود. آشنایی با گذشته یک شغل به فهم بهتر وضعیت فعلی و برنامه‌ریزی برای آینده آن کمک خواهد کرد. هنگامی که انجام دادن این کار به من سپرده شد، ضمن احترام کامل به تمامی پیش‌کسوتان، مسئولیت انجام دادن آن را پذیرا شدم.

اهمیت مطالعه ساخت تاریخ جراحی جهت تکمیل و ادامه آموزش جراحان روشن است. از طرف دیگر تأکید بر نقش آموزشی مهم تاریخ در ایجاد زمینه‌هایی برای رشد و تکامل انسانی، ادبی و فلسفی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و ضرورت فوق‌العاده‌ای دارد.

واضح است که طبابت فرایندی آموخته با آموزش در تمام عمر است که باید به تجربه‌ای لذت‌بخش و مفید تبدیل شود. من معتقدم که شناخت تاریخ جراحی به تبدیل این فرایند آموزشی به فرایندی پویا و پر نشاط برای همکاران جراح کمک خواهد کرد. پیگیری سیر تکاملی عمل‌های روزمره و داشتن نگاهی تاریخی به کارها، بسیار لذت‌بخش به نظر می‌رسد. در عالم واقع جدا کردن جراحی امروز از تجربه‌های جراحان پیشین غیر ممکن است. آشنایی جراحان جوان با شرایط حال و گذشته از نظر اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در کنار مطالب آموزشی، تجربه‌ای بسیار جالب خواهد بود. پزشک فعال ولی احتیاط‌گرا، مطالب تاریخ حرفه خویش را که با تمامی زوایای فرهنگ بشری آمیختگی دارد، به عنوان بهترین مفر برای کمک به محدود دیدگاه‌های بالینی در گذشته، تلفی خواهد کرد. مهم‌تر از همه آن که تاریخ پزشکی امکان خلاصی از ایستادن نگران و فشارهای عصبی را که ناشی از نگرش روزمره تعدد شاخه‌های تخصصی و از نگرش تک بعدی در جریان‌های تخریبی است، فراهم می‌سازد. دانستن گذشته حرفه‌مان می‌تواند جالب، روشنگر و بسیار مفید و در نابودی غرورهای بی‌جا بسیار کمک کننده باشد، درباره جذابیت پزشکی تاریخ به منزله دعوتی جهت یادگیری بیشتر است، دعوتی که هیچ جراحی نباید آن را بی‌جواب بگذارد.

واضح است که نگارش تاریخ پزشکی، چیزی ورای آشنایی با زندگی پزشکان بزرگ با نقل ساده‌ای از پیشرفت روش‌های بالینی یا جراحی است. از این‌رو، تألیف پزشکی به صورت خلاصه‌ای از مجموعه‌های بی‌ربط از شرح حال پزشکان مختلف، بی‌معنی به نظر می‌رسد. در وضعیت کنونی شکی نخواهد بود که تاریخ پزشکی نه تنها به بحث در مورد محتوای زیست‌شناسی این علم می‌پردازد. بلکه اقدام به بررسی نتایج اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نیز خواهد کرد. شکوفایی پزشکی هدف اصلی ما را در تجربه انسانی تشکیل می‌دهد.

این رویکرد نوین به تاریخ پزشکی در نظر دارد تا پیشرفت‌های پزشکی و جراحی را در راستای تغییرات وسیع اجتماعی به پیش برد. اما این تاریخ نوین پزشکی - اجتماعی مستلزم درک علوم پایه پزشکی و روش‌ها و نظرات بالینی است. به علت پیچیدگی عمل‌های جراحی، جراحان حایز اطلاعات و تجربی هستند که ایشان را در موقعیتی ممتاز جهت ارزیابی حقایق و اطلاعات تاریخی جراحی، قرار می‌دهد.

با دانستن مطالب فوق، این کتاب را از نظر محتوا به سه سطح اصلی تقسیم کرده‌ام. سطح اول سعی دارد تا

پیشرفت‌های قابل ملاحظه در تاریخ جراحی را که مصادف با عصر ویژه‌ای از تاریخ بوده است، به دست دهد. در این راستا، تقسیم‌بندی زمانی برای قرون وسطی، رنسانس و قرون هفدهم، هجدهم و نوزدهم در ابتدای فصل‌های ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱ آورده شده است. با یک نگاه سریع، خواننده قادر خواهد بود تا شناختی از شخصیت‌های برجسته‌ای که در هر یک از دوره‌های مشخص زیسته‌اند و همچنین مذهب، فلسفه، ادبیات، تئاتر، موسیقی و هنرهای تجسمی آن دوره داشته باشد. همچنین هر فصل با بخش کوتاهی در مورد وقایع سیاسی آن عصر خاص و کشورهای مربوطه همراه خواهد بود. پس از درک اطلاعات تاریخی غیرپزشکی فوق، قرار دادن تاریخ جراحی در متن تاریخ پویای جهان کاری ساده‌تر خواهد بود.

سطح دوم به بررسی فرایند با اهمیت حرفه‌ای شدن جراحی می‌پردازد. برای قرن‌های متمادی، عمل‌های جراحی به عنوان روش‌های فاقد اهمیت و تنها در حد یک روش ترسناک به عنوان جزء بسیار کوچکی از حیطه وسیع پزشکی، به کار گرفته می‌شد. از چه زمانی جراحی از یک روش صرفاً عملی و فیزیکی به روشی کاملاً مبتنی بر علم و تحقیقات دقیق علمی در مطالعات بالینی مستقل تبدیل شد؟ تقابل پیچیده‌ای از عوامل اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و سازمانی در فرایند حرفه‌ای شدن جراحان و حرفه‌ای‌شان دخیل بوده است. جراحی چگونه مستقل شد؟ آیا این فرایند از یک کشور اروپایی به کشور دیگر سرایت کرد، یا به عنوان فرایندی همزمان تمام علم پزشکی را در اروپا فرا گرفت؟ آیا جراحان ایالات متحده مراحل مشابهی را طی کردند که هم‌تایان اروپایی آن‌ها قبلاً تجربه کرده بودند.

قبل از عصر نوین تفاوت قابل ملاحظه‌ای بین پزشک و جراح وجود داشت. پزشکان همواره به عنوان افرادی فرهیخته که تحصیلات دانشگاهی سرچرّه طب داشتند در نظر گرفته می‌شدند. در حالی که جراحان عنوان هنرمندان یا استادکارانی را داشتند که بدون تحصیلات بالینی، اینان مهارت‌های خود را با شاگردی نزد استادان ماهر فرا می‌گرفتند. در چه زمانی این تشکلات قدیمی کشته شدند و جراحی چهره اجتماعی و جایگاه ویژه خود را در پزشکی پیدا کرد. از همه مهم‌تر آن که بر چه زمانی تخصص در رشته جراحی جزء جدایی‌ناپذیر مسئولیت جراحان شد؟

سطح سوم تاریخی شامل توصیف کامل زندگی جراحان بزرگ است. اگر چه زندگی‌نامه‌ها به تنهایی قادر به تبیین کامل تاریخ پزشکی نیستند، اما علاقه شدید و قابل درکی برای خواننده تجربیات جراحی چهره‌های شناخته‌شده‌ای همچون Halsted, Billroth, Lister, Dupuytren, Pott, Paré, Vesalius و Kocher وجود دارد. به این ترتیب، در هر یک از بخش‌های پزشکی و جراحی دوره‌های زمانی مختلف، اسامی و اطلاعات مربوط به زندگی‌نامه جراحان مربوط به آن دوره آورده شده است. در این کتاب هر یک به ۱۰۰۰ زندگی‌نامه که فعالیت‌های شغلی و زندگی روزمره جراحان را در بر می‌گیرد دیده می‌شود.

از آنجا که استفاده از اپونیم (eponym) کاربرد فراوانی در جراحی دارد، سعی شده است تا آن‌ها که ممکن است زندگی‌نامه‌های بیشتری به اپونیم‌های رایج در جراحی اختصاص داده شود. جهت رسیدن به هدف، فهرست اطلاعات کتاب‌های: «لغت‌نامه پزشکی» Stedman، «خاستگاه لغات پزشکی» Skinner و «انسیکلوپدی منابع پزشکی» Kelly استفاده شده است.

چاپ کتاب مصور جراحی، نقطه اوج تجارب شخصی من در سال‌ها تألیف کتاب و پژوهش‌های تاریخی در ایالات متحده و اروپا است. نگارش متن اولیه این کتاب در فاصله زمانی دسامبر ۱۹۹۰ تا اوت ۱۹۹۱ صورت گرفت. مرور دست نوشته‌ها همراه با انتخاب تصاویر تا ژوئن ۱۹۹۲ پایان یافت.

اگر چه در نگارش این کتاب از آثار اولیه در این زمینه استفاده کرده‌ام، اما بیشتر منابع این‌جانب در نگارش این کتاب، نوشته‌های دیگران بوده است. بدین وسیله مراتب عمیق سپاس و قدردانی خویش را به جمع کثیری از پزشکان و جراحانی که در گذشته اقدام به پژوهش و نگارش در زمینه تاریخ جراحی نموده‌اند، ابراز می‌دارم. از تجربیات تاریخ‌نویسان (و جراحان) شهری چون Bick, Billings, Cope, Fergusson, Gross, Gurlt, Hirschberg, Kelly, Leonardo, Malgaigne, Mumford, Portal, Ravitch, Ricci, Smith, South, Thoms, Trendelenburg, Wangenstein, Whipple, Wright, Zimmerman و تعداد بی‌شماری دیگر، استفاده کردم و از نوشته‌های ایشان الهام گرفتم.

در تألیف کتاب از منابع فراوانی استفاده شده است، اما مؤلف بیش از همه مدیون منابع زیر است:

فصل «تاریخ و ادبیات جراحی» نوشته Billings، از کتاب System of Surgery نوشته Ednnis (۱۸۷۶)؛ کتاب‌های «پیشرفت پزشکی از آغاز تا سال‌های نزدیک به ۱۸۰۰» (۱۹۱۷) و «The Dawn of Medicine» (۱۹۲۰) نوشته Buck، بحث Fisher در مورد تاریخ جراحی در کتاب «Ashhurst's International Encyclopedia of Surgery» (۱۸۸۱)، کتاب «مقدمه‌ای به تاریخ پزشکی» نوشته Garrison (۱۹۲۹)، کتاب «Professionalizing Modern Medicine» نوشته Gelfand (۱۹۸۰)، کتاب «Milestones in Modern Surgery» نوشته Haeger (۱۹۸۸)، کتاب «تاریخ مصور جراحی» نوشته Hurwitz و Degenshein (۱۹۵۸)، کتاب «تاریخ جراحی» (۱۹۴۳) و کتاب «زندگی جراحان ماهر» (۱۹۴۸) نوشته Leonardo، کتاب «تاریخ مصور پزشکی» نوشته Lyons و Petrucelli (۱۹۷۸)، کتاب «مقدمه تاریخ جراحی عمومی» نوشته Meade (۱۹۶۸)، کتاب «The Edinburgh School of Surgery before Lister» نوشته Miles (۱۹۱۸)، کتاب «Morton's Medical Bibliography» نوشته Norman (۱۹۹۱)، کتاب «The Early History of Surgery in Great Britain» نوشته Parker (۱۹۲۰) و کتاب «Great Ideas in the History of Surgery» نوشته Zimmerman و Veith (۱۹۶۱).

اگر چه قسمت اعظم این اثر از بررسی نوشته‌های قدیم راجع به تاریخ منشأ می‌گیرد و این کار نمایانگر پژوهشی بنیادین در تاریخ نیست، اما من مسئولیت خطاهای موجود و نظریات فاقد پشتوانه آن را می‌پذیرم.

از آنجمله از آنهایی که قدردانی‌های خالصانه خود را به افرادی که مرا در این امر یاری کرده‌اند، بیان دارم. از این میان می‌توان به Kevin Crawford, Jean Carr, Tom Horrocks، پزشکان فیلادلفیا: Robin Siegel از Central State Medical Center در شهر Freehold از ایالت نیوجرسی اشاره کرد. همچنین قدردانی‌های ویژه‌ام را به همکارانم The Hernia Xenter, Alon Robbins و به مدیر دفترم «Susan Disbro» که امکان فراهم آمدن وقت کافی برای انجام دادن این کار را میسر ساختند، ابراز می‌کنم.

از کارکنان Mosbey به ویژه George Stamathi و Terry Van Schaik که در طول انجام دادن این کار مرا یاری کردند و از ویرایشگر این اثر، Susie Baxter و دستیار ایشان Anne Gunter، برای راهنمایی‌های مدیرانه ایشان تشکر می‌کنم. همچنین از ویرایشگر تولید، Ann Rogers، ویرایشگر دست نوشته‌ها، Mary McAuley و طراح کتاب، Jeanne Wolfge، تشکر می‌کنم. همچنین از بسیاری از افراد دیگر که در چاپ و فروش این کتاب مرا یاری کردند تشکر می‌کنم.

خالصانه‌ترین قدردانی را به Jeremy Norman برای مرهم عمیق دست نوشته‌ها و یاری در تعیین تصاویر مناسب برای کتاب، تقدیم می‌کنم. تخصص ایشان در جمع‌آوری کتاب‌های نایاب پزشکی و تسلط ایشان در درک اجزای تشکیل‌دهنده شاهکارهای کتب جراحی و پزشکی بسیار مفید واقع شد. نقش Jeremy در نگارش بیشتر داستان‌های مربوط به تصاویر نیز قابل قدردانی است. در نهایت نیز از Martha Steel برای کمک‌های دایمی و توأم با مهرش در به‌دست آوردن تصاویر و مستندات کافی جهت امکان استفاده از آن‌ها تشکر می‌کنم.

ایرا روتکو

فهرست

فصل یکم

۲۵ جراحی غیر علمی و ابتدایی

فصل دوم

۲۹ تمدن‌های باستان

۲۹ میانرودان

۳۱ یهودیان

۳۴ مصر باستان

۳۵ جراحی مصریان

فصل سوم

۴۳ جهان کلاسیک

۴۳ یونان

۴۴ جراحی یونان

۵۲ اسکندریه

۵۴ رُم

۵۶ جراحی رومی‌ها

فصل چهارم

۶۹ امپراتوری بیزانس

۶۹ جراحی بیزانس

فصل پنجم

۷۷ جراحی اسلامی و یهودی

فصل ششم

۸۹ شرق دور

۸۹ هند

۹۴ چین

۹۹ ژاپن

فصل هفتم

۱۰۵ سده‌های میانه

فصل هشتم

۱۴۳ رنسانس

۱۶۴ آلمان و سوئیس

ایتالیا.....	۱۷۷
اسپانیا.....	۱۸۵
فرانسه.....	۱۸۶
انگلستان، اسکاتلند.....	۱۹۵

فصل نهم

قرن هفدهم.....	۲۰۹
آلمان و سوئیس.....	۲۲۴
انگلستان، اسکاتلند و ایرلند.....	۲۳۲
ایتالیا.....	۲۳۸
هلند.....	۲۴۰
فرانسه.....	۲۴۲

فصل دهم

فرانسه.....	۲۶۴
بریتانیای کبیر و ایرلند.....	۲۸۱
آلمان و اتریش.....	۳۱۰
ایتالیا.....	۳۱۵
هلند.....	۳۱۶
دانمارک و سوئد.....	۳۲۲
اسپانیا.....	۳۲۲

فصل یازدهم

سده نوزدهم.....	۳۴۵
پاتولوژی سلولی.....	۳۴۸
فیزیولوژی تجربی.....	۳۵۲
هوش بری.....	۳۵۱
باکتریولوژی و ضد عفونی جراحی.....	۳۵۳
اشعه ایکس.....	۳۵۴
تزریق خون.....	۳۷۶
آموزش جراحی.....	۳۷۶
جوامع و مجلات جراحی.....	۳۸۰
بریتانیای کبیر و ایرلند.....	۳۸۰
آلمان، اتریش، هنگری و سوئیس.....	۴۰۹
فرانسه.....	۴۳۰
ایتالیا.....	۴۵۱
روسیه.....	۴۵۴
اسکاندیناوی.....	۴۵۶
هلند.....	۴۵۶
ایالات متحده.....	۴۵۷

فصل دوازدهم

۵۳۹.....	سده بیستم.....
۵۴۶.....	جراحی عمومی.....
۵۵۱.....	جراحی روده بزرگ - راست روده.....
۵۵۱.....	جراحی زنان.....
۵۵۳.....	جراحی اعصاب.....
۵۵۵.....	جراحی چشم.....
۵۵۷.....	جراحی ار توپدی.....
۵۵۹.....	جراحی گوش و حلق و بینی.....
۵۶۰.....	جراحی پلاستیک.....
۵۶۳.....	جراحی توراکس.....
۵۶۶.....	خلاصه.....

www.ketab.ir